

Religioner och sekulär livssyn

Ett antal livsåskådningar har vuxit fram under lång tid och som omfattas av många människor. Dit hör de s.k. världsreligionerna där en stor majoritet av människorna i världen, statistiskt sett, hör hemma. Livsåskådningar som inte innehåller någon tro på en gud eller gudar kallas sekulära. Ordet sekulär betyder ungefär "världslig" (ofta motsatsord till "andlig") men i vårt sammanhang alltså "utan gudstro". Av befolkningen i världen på ca sju miljarder så tillhör statistiskt sett ca sex miljarder olika religiösa livsåskådningar, medan ca en miljard klassas som inte tillhör någon religion och är alltså "odefinierade" varav en del får antas se sig själva som sekulära. (Källa Pew Forum)

block 3

| 105

3:1a Religiösa
livsåskådningar

3:1 Judar, kristna och
muslimer

3:2 Judar

3:3 Kristna

3:4 Muslimer

3:5 Hinduer

3:6 Buddhister

3:7 Jainister och sikher

3:8 Östasiatiska religioner

3:9 Sekulära livsåskådningar

Religiösa livsåskådningar

Religione är ett latinskt ord som betyder "återförbunden med" eller kanske "knuten till", "i förbund med" eller liknande. Möjligen kan denna betydelse ha med ordet "religion" att göra, även om det inte är möjligt att veta säkert. Att tillhöra en religion kan då ses som att vara knuten till någon typ av tro. Denna tro kopplar mig då till något gudomligt – en verklighet utöver den som mina sinnen kan beskriva. Något som ger mening åt mitt liv.

Meningen i *mitt liv* kopplas med andra ord till en mening *med* *mitt liv* som *helhet*, och kanske till *meningen med alla människors liv*, kanske till och med till *meningen med allt liv*.

Religionernas svar på livsfrågorna

I FÖREGÅENDE AVSNITT funderade vi över vilka livsfrågorna är och vi konstaterade att de är gemensamma för alla människor, även om det finns många olika sätt som de formuleras på. Vilka är de vanliga svar som vi finner i de religiösa livsåskådningarna?

| 107

FÖRDJUPANDE TEXTER OCH EXTRAMATERIAL B3:1A

Den samiska trumman

De drygt sjuttio samiska trummor som är bevarade är de kanske viktigaste men också de mest svårtolkade källorna till kunskap om den förkristna samiska religionen och om samisk kultur överhuvudtaget. De figurer som med tuggad albark ritats på trumskinnen, sniderierna i trummornas ramträ och även de hängen som finns på många trummor har inte bara ett kulturhistoriskt utan även ett estetiskt värde och utgör en ovärderlig konstskatt.

Trumman hade en mycket central religiös funktion i samiskt liv, men den kristna omvärlden missuppfattade den och kallade den "trolltrumma" – en term som även använts i vetenskapliga sammanhang – därför att man inte förstod dess roll i den samiska kulturen. Trummor förekom över hela det samiska bosättningsområdet och åtminstone i vissa områden hade i början av 1700-talet varje familj en trumma. Hundratals trummor, som ägarna under hot om hårda straff tvingats lämna ifrån sig, brändes av nitiska missionärer, andra forslades till

Köpenhamn (där ett 70-tal förstördes vid branden 1728), Stockholm eller ut i Europas kuriosakabinett.

De få bevarade trummorna är alltså en försvinnande liten del av de som en gång fanns, och det är svårt att veta hur pass representativa de är. De flesta råkar vara sydsamiska, men det betyder inte att trumman som företeelse var sydsamisk. Av det skriftliga källmaterialet vet vi att trummor förekom också på Kolahalvön och i andra trakter varifrån inga exemplar finns kvar.

Trummans användning

Trummans bilder utgjorde ett slags karta över kosmos som gjorde det möjligt att orientera både i den här världen, i gudarnas värld och i dödsriket. Nåjden (noaidi), den religiösa experten, använde trumman som ett hjälpmedel att komma i extas, något som var nödvändigt för att han skulle kunna göra resor till de andra världarna och där förhandla med någon gud eller någon avliden, uppgifter han var specialist på. På detta sätt förmedlade han kontakt mellan de levande, de avlidna och gudarna.

Kvikkjokkprästen Samuel Rheen skrev 1671 att många, men inte alla samer använde trumma att spå med och han räknar upp fyra orsaker:

1. för att ta reda på hur det står till på andra platser
2. för att få kunskap om lycka och olycka, hälsa och sjukdom
3. för att bota sjukdomar
4. för att ta reda på åt vilken gud man skulle offra.

Trummans bildvärld

De samiska trummornas bilder är en utomordentligt rik källa till kunskap om olika aspekter av samisk kultur. Mycket av bildmaterialet är svårt, kanske omöjligt för oss att tolka, medan annat enklare låter sig tydas.

Figurerna illustrerar både natur och kultur och ger en bild av den samiska världsuppfattningen. Här finns landskapet med dess bytesdjur och fiskesjöar, renen som jaktbyte, dragdjur och i mjölkningsgärdet, visten med kåtor och bodar och bygden med hus och kyrka, men också andra världar med gudar och makter med olika dignitet.

Gudavärlden

När den samiska religionen var levande dyrkades flera olika gudar, även om gudarna inte var så centrala i religionen som vi kanske föreställer oss.

[–] Den högste guden var RáDDí, 'rådaren' eller Vearalden Olmmái 'världens man' som uppehöll kosmos. Han gav bl.a. renlycka och skapade människoämnet som sedan av andra gudar fördes till livmodern och gjordes till ett foster.

Åskguden hade många olika namn. Bland de västliga samerna var Horagállis 'Torsgubben' det vanliga. Han avbildas med en eller två hammare. Förutom åskgud var han också fruktbarhetsgud.

Vind- och väderguden Bieggolmmái 'vindmannen' åstadkom med sina skovlar storm och oväder.

Den samiske jaktguden hette Leaibolmmái 'al mannen'. Han var särskilt björnens beskyddare, men hjälpte också jägarna när de gick ut på björnjakt. Namnet har att göra med att alens bark användes i jaktriterna.

En annan viktig gud var solguden Beavi eller söderut Biejjie. På de sydsamiska trummorna finns i centrum en romb med fyra strålar. Figuren dominerar helt dessa trummor och visar enligt källskrifterna solen (...).

Kvinnorna hade sina särskilda gudinnor, hos de västliga samerna de så kallade akkorna. Máttarakká och hennes tre döttrar. Sárahkká som framförallt var de havande kvinnornas gudinna var den mest älskade av alla gudarna. Både män och kvinnor offrade till henne. Enligt en av källskrifterna hade samerna henne "alltid på tungan och i hjärtat". Till Juoksáhkka 'båggumman' offrade man om man ville att barnet som skulle födas skulle bli en pojke (man menade att från början var alla foster ämnen till flickor). Den tredje systemen, Uksáhkka 'dörrgumman' vaktade dörren till kåtan och hjälpte föräldrarna att vakta barnen. Sárahkka, Juoksáhkka och Uksáhkka förekommer tillsammans på många trummor.

En skrämmande figur var Ruto, som kom med sjukdom och död på sin häst. Honom kunde man blidka genom att offra en häst. Man offrade till gudarna för att det skulle gå en väl i något avseende, till exempel få bättre jakt- och fiskelycka och för att renarna skulle få gott bete. Om någon blivit allvarligt sjuk kunde man genom offer blidka dödsrikets härskarinna, Jábmeáhkka, och därigenom bota den sjuke.

Ett sätt att offra var att lägga det offrade djuret tillsammans med björkkvistar på en särskild lave, luovvi, som man byggde bakom kåtan. [-]

Kjellström, R och Rydving, H. *Den samiska trumman*, 2:a upplagan. Nordiska museet, 1993.

FÖRDJUPANDE TEXTER OCH EXTRAMATERIAL B3:1A

Martin Buber

Jaget och Duet

Buber skildrar i sin berömda "Jag och Du" hur den äkta relationen mellan ett jag och ett annat jag byggs upp. Att någon är ett "du" för mig innebär att jag står i en speciell innerlig relation till dig ("uttalar grundordet Jag-Du"). Den jaget förhåller sig till kan vara naturen, andra människor och den andliga världen. Till skillnad från Jag-Du-relationen, där ytterst Gud som en person möter oss i en livgivande relation, så är Jag-Det-relationen opersonlig; i den relationen är det inte två personer som möts utan den andre/det andra är objekt för jaget.

Världen som erfarenhet tillhör grundordet Jag-Det. Jag-Du skapar relationens värld.

Tre är de sfärer i vilka relationens värld byggs upp.

Den första: livet med naturen. Där rör sig relationen i mörkret och kan inte anta språkets form. De levande varelserna rör sig inför oss, men de förmår inte komma till oss, och vårt Du-sägande till dem stannar vid språkets tröskel.

Den andra: livet med människorna. Där är relationen uppenbar och antar språkets form. Vi kan ge och mottaga Duet.

Den tredje: livet med den andliga världen. Där är relationen höljad i moln, men den uppenbarar sig – ordlös men språkskapande. Vi uppfattar intet Du och känner oss dock tilltalade, vi svarar – formande, tänkande, handlande: vi uttalar grundordet med vårt väsen utan att kunna säga Du med vår mun.

Men hur kan vi ha rättighet att ta med det utomspråkliga in i grundordets värld?

I varje sfär, genom allt som blir närvarande för oss, blickar vi hän mot det eviga Duets mantelfäll, förnimmer vi en fläkt därav; i varje Du tilltalar vi det eviga, i varje sfär efter dess art.

Jag och Du. Översättning Margit och Curt Norell. Dualis, Falun, 1994.

Om att vara den jag är

Det speciella och egenartade i oss är det vår uppgift att utveckla och förverkliga i handlingar – inte att upprepa det någon annan, vore han den bästa bland människor, redan uträttat. Den vise rabbi Bunam som blivit blind på sin ålderdom har sagt: Jag vill inte byta med Abraham. Vilken glädje skulle Gud ha av att fader Abraham blev som den blinde Bunam och den blinde Bunam som fader Abraham. Ännu starkare har rabbi Susja uttryckt det när han på sin dödsbädd yttrade: I det kommande livet kommer man inte att fråga mig, varför har du inte varit Moses? Man kommer att fråga mig, varför har du inte varit Susja?

Människans väg. Översättning Monica Engström. Dualis, Falun, 1993.

Om att börja med sig själv

Rabbi Bunam brukade berätta historien om rabbi Eisik, son till Jekel i Krakau, för de ynglingar som besökte honom för första gången. Efter år av svår nöd som inte kunnat rubba hans gudsförtröstan befalldes rabbi Eisik i en dröm att bege sig till Prag. Där skulle han söka efter en skatt som låg nergrävd under den bro som leder till det kungliga slottet. När drömmen återkommit tre gånger bröt rabbi Eisik upp och begav sig till Prag.

Men vid bron stod vaktposter dag och natt och han vågade inte börja gräva. Varje morgon kom han till bron och kretsade runt den ända till aftonen. Befälhavaren för vaktstyrkan, som hade lagt märke till hur han strövade omkring där frågade till slut vänligt om han sökte efter något eller väntade på någon. Rabbi Eisik berättade om sin dröm som hade fört honom hit från främmande land. Befälhavaren skrattade.

– Arma karl, du har alltså vallfärdat hit på dina trasiga sulor för att lyda en dröm. Ack ja, den som trodde på drömmar! Då hade jag måst bege mig av till Krakau, som en dröm en gång befallde mig, för att leta efter en jude som skulle heta Eisik, son till Jekel. I hans hus skulle jag gräva under spisen efter en skatt. Jag kan föreställa mig hur jag där – där varannan jude heter Eisik och varannan Jekel – river upp vartenda hus!

Han skrattade igen. Rabbi Eisik bugade sig, återvände hem och grävde fram skatten och byggde det bönhus som heter Reb Eisik Reb Jekels skola.

– Lägg märke till denna historia, brukade rabbi Bunam tillfoga, och tänk på vad den säger dig: att det finns någonting som du inte finner någonstans i världen inte ens hos en zaddik, och att det ändå finns en plats där du kan finna det.

Också den historien är urgammal och bekant från olika folkliga berättelser, men återgiven på chassidiskt språk på ett fullkomligt nytt sätt. Den är inte bara omplanterad i en judisk miljö, den är också omsmält av den chassidiska ton som den berättas i, men inte ens det är den väsentliga skillnaden. Den verkliga skillnaden är att den har blivit genomskinlig och en chassidisk sanning genomlyser den. Man har inte hängt på den en sensmoral utan den vise som återberättar den har upptäckt dess verkliga mening och gjort den uppenbar.

Det finns något som man bara finner på ett ställe i världen. Det är en stor skatt som man kan kalla existensens uppfyllelse. Och den plats där skatten finns är just där man står. Många av oss når bara i sällsynta ögonblick ett fullkomligt medvetande om att vi inte har smakat existensens uppfyllelse, att vårt liv inte har del i en verklig existens och att vi lever liksom på sidan av livet. Trots det känner vi en oavslätlig hunger och på något sätt bemödar vi oss att finna det vi saknar. Någonstans på något område i världen eller i anden, bara inte där man står, där man blivit ställd – och det är just där och ingen annanstans som skatten väntar.

Den omgivning som är välbekant för mig, den situation som ödet erbjudit mig, det som möter mig varje dag och varje dag kräver något av mig – där är min väsentliga uppgift och i den finns en möjlighet för mig till existensens uppfyllelse.

Det berättas om en talmudisk mästare att himlens vägar strålade för honom i samma ljus som gatorna i hans hemstad Nehardea. Chassidismen vänder på det: större är det om gatorna i ens hemstad strålar med himmelsk glans. Det är där man står som det förborgade gudomliga livet kan lysa igenom. Och om vår makt sträckte sig till världens ände kunde vi ändå inte nå en fullkomlig existens, som bara är möjlig i ett lugnt och hängivet förhållande till det som är nära och levande. Om vi också hade kunskap om högre världar så har vi inte del i en fullkomlig existens på samma sätt som när vi i helig avsikt fullgör någon av våra dagliga uppgifter. Under spisen i vårt hus är vår skatt begravd.

Människans väg. Översättning Monica Engström. Dualis, Falun, 1993.

chassidism = (av chassid: förbundetstrogen). Så kallades den stora mystisk-religiösa rörelse som uppstod inom den östeuropeiska judendomen omkring mitten av 1700-talet.

zaddik = en beprövad. Ledaren för en chassidisk församling.

LÄNKAR B3.1A

SO-Rummet

www.so-rummet.se/kategorier/religion

Länkskafferiet

www.lanlskafferiet.org

UtbildningsRadion

www.ur.se

Människor och Tro (Sveriges Radio P1)

www.sverigesradio.se/sida/avsnitt?programid=416

Pedagogiska Resurser

www.resurs.folkbildning.net/resurser/amnen/livsaskadning-filosofi/

Lunds Universitetsbibliotek

www3.ub.lu.se/safir/C.html